

UNDERJORDISK

Strategin som "lyckades" – den radikala antifeminismen

Hjördis Levin, historiker, hörde Ulrike Prokops föredrag och har en del att invända mot hennes framställning. Prokop förbigår, menar Hjördis Levin, flera viktiga faktorer i sin förklaring till varför feminismen misslyckades och underskattar styrkan och medvetenheten i motståndarnas strategi: det som blev inte av sig självt. Den strategi som besegrade feminismen och som Hjördis Levin vill kalla "den radikala anti-feminismen" var så framgångsrik att den kom att prägla generationers tänkande. Kanske lever den rent av kvar än i dag, återuppvaknanden i Ulrike Prokops "nya" tankar?

När den s k kvinnosaken diskuteras hör vi ofta uttryck som "tänk vilken lång tid det tagit att komma så långt som vi har gjort i frigörelse" eller "det går i alla fall framåt". Vi tror att kvinnoemancipationen följt en rak linje från ett tillstånd då kvinnan var nertrampad, förtryckt, utesluten från s k manliga områden mot ett allt bättre och friare tillstånd. "Kvinnorna är visserligen i minoritet på många områden, men vänta, de kommer" är ett annat uttryck för denna tro. Ulrike Prokop säger att de traditionella strategierna misslyckats. Feminismens strategi strävade efter att frigöra kvinnan som människa, men inte som samhällsindivid. Den proletära strategin övergav kvinnornas ekonomiska frigörelse till förmån för den borgerliga familjen.

Min uppfattning är för det första att kvinnoemancipationen inte har gått i en rak linje – den stoppades i ett visst stadium i den riktning den var på väg –, för det andra att det fanns en strategi som lyckades förena kvinnans behov av att vara både människa och samhällsindivid, och därför segrade.

Nationalismen

Kvinnöemancipationen stoppades samtidigt som liberalismen, med vilken feminismen var nära förknippad, över hu-

vudtaget sattes ifråga. Detta skedde när de kapitalistiska länderna blev medvetna om att det fanns något som heter nationer. Och nationer består av människor, som bl a skjuter ner varandra i krig, inte bara av produktivkrafter och andra abstrakta begrepp. Nationalismen gick ut på att underordna individens egoistiska intressen under nationens och släktets. Redan på 1880-talet kom den första framstötten mot feminismens strävan att bevisa att kvinnan också är människa. Att hon liksom mannen inte bara har en kropp, vilket alla var medvetna om, utan också en själ med alla de egenskaper som förknippas med en sådan, att kunna tänka, skapa, organisera, stifta lagar, producera föda. Feminismens strävan gick inte bara, som Prokop säger, ut på att visa att kvinnan är människa, utan också att kvinnan som människa skall delta i alla samhällets verksamheter.

En mängd fakta framlades emellertid från motståndarnas sida för att visa att kvinnan inte kunde delta på alla områden i samhället på samma villkor som mannen om hon ville bevara sin egenart, de moderliga egenskaper som hon förvärvat under mänsklighetens hela utveckling. I de moderliga egenskaperna inkluderades både kär-

leken till barnet och kärleken till mannen. Lyckligast för kvinnan som individ, för nationen och släktet var att hon insåg att hon är en könsvarelse och att hon faktiskt, tvärt emot vad feminismen ansåg, med utvecklingens gång blivit mer könsvarelse än hon någonsin förr varit. Fysiskt och psykiskt hade hon nämligen förändrats så att moderskapet i fysisk mening tog mer av hennes krafter än på ett utvecklade stadium. Den riktning mänsklighetens utveckling gick i: allt närmare hemmet och familjen, ansågs visa att moderskapet i betydelsen vårdarinna och uppfostrarinna skulle komma att ta alltmer av hennes krafter och tid i anspråk. Eftersom kvinnan liksom mannen bara har ett visst kvantum kraft, kan vare sig han eller hon använda hela detta kvantum på ett område och samtidigt ha samma kvantum kvar för ett annat. Alltså var det bäst om kvinnan ägnade hela sin kraft åt moderskapet och mannen hela sin kraft åt yrkeslivet, vilket var basen för att underhålla mor och barn.

Den "radikala anti-feminismen"

Från dessa teorier utgick den strategi som lyckades. Jag påstår nämligen att de förhållanden vi har idag, och som sedan några år börjat ifrågasättas och ändras, är resultatet av en strategi som lyckades slå ut både feminismens och marxismens strategi därför

att den dels innehöll element från båda och dels svarade mot behov som de båda andra inte uppfyllde. Den strategi som lyckades kallar jag "radikal anti-feminism", och det var denna specifika anti-feminism som låg i linje med den nazistiska bilden. Det var inte feminismen. Den kom tvärtom i konflikt med nazismen. Två av de aktivaste och starkaste feministerna i Tyskland tvingades lämna landet när Hitler tog över makten. Den feministiska bilden upplöstes inte sig själv. Den upplöstes av det oerhörda motstånd som sattes in emot den från alla håll. Nazismen var den yttersta konsekvensen av protesten mot den gamla förkättrade "manchesterliberalismen", med vilken den radikala feminismen nära sammanhängde.

I den s k kvinnolitteraturen brukar denna strategi kallas "olika, men lika värde"-teorin. Just därför kallar jag den "radikal" antifeminism. Jag kallar den inte anti-feministisk därför att den är övervägande kvinnofientlig – det är den inte – utan därför att feminismen var dess främsta anfalls-mål. Det nya och radikala med denna anti-feminism är att samtidigt som den förvägrar kvinnan i allmänhet rätten till vissa verksamhetsområden,

vill den till skillnad från äldre anti-feministiska strävanden ge henne ekonomisk, social, politisk och juridisk jämställdhet med mannen. Man och kvinna är olika, därför skall de också ha olika arbetsområden och olika uppgifter i familjen och äktenskapet, men det arbete och de uppgifter de har är lika värdefulla för samhäl-

KVINNOKAMP

let och nationen. En kvinnas moderskap är lika mycket värt som hennes äkta mans yrkesverksamhet, oavsett om han är professor eller gatsoppare. Vilka olikheter mellan kvinnor detta värderingssystem leder till är enkelt att räkna ut.

Mönstret "olika, men lika värde" har inte uppkommit spontant. Det har medvetet utformats av tänkare och forskare på naturvetenskaplig och evolutionistisk grund. Det har förverkligats genom medveten organisation av arbetsmarknaden bl a med hjälp av lagstiftning, samt genom ideologisk indoktrinering. Genom den radikala anti-feminismens strategi löstes liberalismens dilemma: hur långt kan individens frihet utsträckas utan att samhället, nationen, släktet skadas därav.

För kvinnans del blev denna lösning mer begränsad än för mannens, eftersom hennes biologiska funktioner ansågs väsentligen bestämma hennes individualitet. Mannens roll i fortplantningen var obetydlig och därmed också i uppfostran av barnen. Hans roll var försörjarens, men genom denna roll fick han hela världen till sitt förfogande. Visserligen inte alltid i praktiken, men kvinnan fick det inte ens i teorin.

I stort följer den anti-feministiska strategin denna linje: majoriteten av kvinnor är så funtade att moderskapet dominerar hela deras liv. Moderskap innebär inte bara att föda och vårda barn utan också allt det Prokop kallar den "totala mängden produktion av sociala relationer och immateriella produkter", kort sagt: att producera det goda livet. Det finns dock undantagskvinnor som av olika skäl inte blir mödrar. För dessa skall alla områden stå öppna, så att de, om de är verkligt begåvade, kan ägna sig helt åt en uppgift utanför hemmet. För att kvinnan skall kunna fritt utveckla sina egenskaper och lyckliggöra släktet måste hon gifta sig (eller sambo) av kärlek. Den fria kärleken i betydelsen frihet från ekonomiska

hänsyn och frihet att byta partner när kärleken dött, ingår således i den radikala anti-feministiska strategin. Tillgång till arbete måste finnas så att kvinnan inte frestas att gifta sig med fel man för att komma ifrån ett tråkigt jobb

(men jobbet får inte vara alltför roligt, för då kanske hon inte vill gifta sig), eller för att bli försörjd. Hennes partnerval är oerhört viktigt för rasens höjande. Arbete måste också finnas så att kvinnan kan gifta sig med en fattig man som hon älskar, om hon blir änka, om hon lämnar sin man, om hon föredrar att vara ensam mor (då är hon också en undantagskvinna). I övrigt förutsätts att mannen skall försörja kvinnan.

När kvinnan väljer arbetsområde gör hon klokast i att välja "naturenliga" sådana, alla slags arbeten som på något sätt refererar till hennes moderliga egenskaper, trädgårdsskötsel, heminredning, alla uppfostrande yrken och yrken som innebär relationer till andra, t ex sekreterare eller assistent åt en man. På alla dessa områden ansågs det som Prokop kallar "kvinnans socialkaraktär" kunna få utlopp och komma hela samhället tillgodo. Genom att kvinnan på alla områden får laglig möjlighet att bli likställd med mannen förverkligas den liberala jämlikhetsprincipen: den mänskliga rättigheten att utvecklas efter personliga anlag. Genom teorin om "naturenliga" arbetsområden och om "undantagskvinnan" begränsas denna frihet. Genom att arbetsmarknaden med hjälp av den första teorin könsuppdelas får kvinnor i praktiken bara ett visst antal

yrken till sitt förfogande och kan visst inte välja efter personliga anlag. Med hjälp av samma teori indoktrineras kvinnor till att tro att de bara passar för ett visst slags arbeten och att hustru- och moderskapet är deras främsta uppgift, vilket leder till att de bara söker sådana arbeten. Teorin om undantagskvinnan, att en kvinna som söker sig till sk manliga områden är mer eller mindre anormal, fungerar automatiskt så, att de fles-

ta kvinnor inte söker sig till "okvinnliga" arbetsområden. De vill inte bli betraktade som en varelse med en "mans själ i en kvinnas kropp". Genom att kvinnor tillåts arbeta innan de gifter sig, efter att barnen är stora, etc, öppnas en väg ut på arbetsmarknaden till yrken som oftast är en förlängning av hemsysslor. Lagen ger kvinnan alla möjligheter, men indoktrineringen säger: fan tar dig om du utnyttjar dessa möjligheter. Samma sak sade också Erik Gustaf Geijer en gång, fast kanske inte riktigt så vulgärt uttryckt.

En framgångsrik strategi

Den radikala anti-feminismens strategi fick en så stark genomslagskraft att resultatet verkar naturvuxet. Hela samhället organiserades så som man trodde att arbetsdelningen en gång sett ut i det "primitiva" samhället, där bara "naturliga" skillnader, de mellan "starka och svaga", funnits. Strategin svarade mot många behov, inte minst

kvinnornas egna, de kvinnorna som Prokop säger inte ville välja. Ville det verkligen inte välja? Valde de inte denna väg? Hade de en chans att välja? Strategin utlovade att kvinnorna skulle få utveckla sina specifika egenskaper och samtidigt få ett högt värde just därigenom: de befrämjade sin individualitet samtidigt som de gjorde en insats för släktet, nationen, kulturen, mänsklighetens framtidskridande, den ariska människans överlevande. Var detta inte att tillgodose kvinnans behov av att vara både mänskliga och samhällsindivid?

Strategin som började föras fram under 1880-talet – samtidigt som europeiska nationer kivades om Afrika – bekräftades genom forskningsrapporter om kvinnor på arbetsmarknaden, hur barn föddes för tidigt och för små, hur kvinnor blev ofruktsamma, hur de blev nervösa och hysteriska av ihållande intellektuellt arbete, som inte passade deras natur, deras socialkaraktär. Säkert stämde många av dessa påståenden, och något måste göras åt det. Men istället för att anpassa arbetsmarknaden och arbetsmiljön så att den passade kvinnorna, vilket också borde ha passat männen, så förvisades kvinnorna bort från en mängd områden som man ansåg vara onaturliga för dem. Det var nu inte längre fråga om frivilligt val, men när

vissa arbeten förbjöds kallades det "skydd för kvinnoarbetet". Man utgick från att teorin stämde med verkligheten. Först när systemet var så gott som genomfört fick kvinnorna behörighet till stats-tjänst. Då var begreppet "undantagskvinnan" så inpräglad att risken för konkurrens om de höga statliga tjänsterna inte var stor.

forts

forts

Strategin gillades av representanter för armén, industrin, rasbiologin, arbetarrörelsens män, vars "naturliga" arbetsdelning slagits sönder av industrin, av de bildade männen, som fick behålla de höga posterna utan konkurrens, av statsmän som oroade sig för "rasens självmord" och av folk som oroade sig för den sociala frågans lösning, barnens förvildning etc. Strategin gav en vetenskaplig grund åt idéer som tidigare hävdats men endast diffust formulrats och framför allt inte kunnat underbyggas med empiriskt material. Naturvetenskapen gav denna grund och en mängd andra vetenskaper lade fram bevis. Om inte denna strategi segtrat skulle inte industrisamhället blivit så "effektivt" som det blev. Och många kvinnor var nöjda, ja till och med stolta över sin roll.

Att de båda andra strategierna misslyckades är således inte att undra på. Som en ångväkt kom dessa idéer och krossade både marxismens och feminismens strävanden. Några år in på 1900-talet betraktades de som gamla och förlegade. Kvinnor av yngre årgång förlöjligade sina gamla far- och mormödrar som varit kvinnoaktvinnor. En intressant företeelse är hur denna strategi användes av två ideologer. Ellen Key förklarade i mitten av 1880-talet att strategin var nödvändig därför att kvinnorna var tokiiga efter att komma ut på arbetsmarknaden och konkurrera med männen. Edmund Fischer förklarade 1905 att strategin var nödvändig därför att kvinnorna inte ville gå ut på arbetsmarknaden och konkurrera med männen, som Marx, Bebel och Clara Zetkin förutspått. Överdrev Ellen Key tidsläget? Hade strategin segtrat när Fischer skrev sina artiklar?

Kvinnan och "det goda livet"

Jag finner vissa likheter mellan Ulrike Prokops tankar och det jag kallar radikal anti-feminism. Dessa ideologer hade ungefär samma uppfattning om kvinnans socialkaraktär, och de försökte ordna

så att hon skulle kunna utveckla sina produktivkrafter (jag misstänker att Fischer grundade sig på Marx), sin "skicklighet att utöva behovsorienterad kommunikation etc". Kvinnor är inte nöjda, men tvärs genom olusten går ett stråk av lust, drömmen om det goda livet. Betty Friedan har beskrivit den amerikanska kvinnans missnöje och kallat det "problemet utan namn".

Den amerikanska kvinnan liksom den tyska är väl de som mest konsekvent kommit under den radikala antifeminismens inflytande och borde därför ha de bästa förutsättningarna att vara lyckliga, om teorin stämmer. I varje fall de tyska kvinnorna driver sina hem och äktenskap som företag och har ett vidare fält för sin verksamhet åtminstone som hemmafru: barnen får ingen mat i skolan, måste skaffa läroböcker själva, skoltiden är slut redan vid 13.00-tiden, så mödrarna fungerar som ett slags extralärare. Kvinnan köper nästan alla sin mans kläder. Om han måste prova något är hon med och kollar att det blir rätt storlek. Vad jag har sett av tyska kvinnor verkar de rätt nöjda med sin tillvaro. Åtminstone när de köper kalsonger, strumpor och skjortor har de en kännarmin i sina ansikten som faktiskt tyder på yrkesstolthet! Beror detta på att den tyska hemmafrun har ett vidare fält att verka i än den svenska, att hon inte är kluven mellan hem och arbetsliv därför att det för henne inte är fullt att vara bara hemmafru, att hon inte har så stora krav på individuell lycka (självförverkligande, kärleksdrömmar m m) som den svenska?

En del av de radikala anti-feministerna såg att kvinnans socialkaraktär förvärvats under lång tid. Kom kvinnan på

sin rätta plats skulle denna karaktär bli än mer utvecklad: kvinnan skulle kunna göra livet ännu godare. Frågan är nu: har kvinnans socialkaraktär utvecklats sedan 1880-talet, bli genom den anti-feministiska strategins seger, så att hon nu skulle kunna göra livet godare, om hon inte hindrades av isoleringen och produktionsförhållandena, vilket Prokop menar. Med andra ord, har kvinnors krav på det goda livet blivit större än de var hos våra förmödrar? Prokop ser något positivt i missnöjet, protesten mot de reella förhållandena, men visar ingen väg. Sheila Rowbotham däremot anser att kvinnornas utanförstående innehåller en potentiell kraft till frigörelse: "De har förmåga att genomskåda en del av de "realiteter" som männen kommit att betrakta som "normala".

Här finns en likhet med det Ellen Key kallade kvinnans "vildhet" och som hon var så rädd om, därför att den innehöll en potentiell kraft till förändring. Kvinnans vildhet är just hennes förmåga att ifrågasätta vad männen gör. Den representerar en mystisk (oförklarlig) del av tillvaron som vetenskapen ej kan förklara. Med sitt mycket omstridda påstående att för kvinnan är aldrig två gånger två fyra menade Ellen Key "att mot allra männens system och poli-

egen vibrationshastighet i kulturförloppet, skall detta börja röra sig i en annan riktning..." "Varje gång en kvinna haft revoltens mod, har hon framkallat rörelse." Och hon nämner bli min mycket beundrade Josephine Butler, som lyckades få hela världen med sig i kampen mot den sexuella dubbelmoralen och den reglerade prostitutionen.

"Revoltens väg"

När jag använder Ellen Keys begrepp lägger jag vikten vid "revoltens väg", inte vid vildheten. Det räcker inte bara att som ett barn säga "det tror jag inte på". Utan det måste låta: "jag vet att det inte är så". Och dit kan vi inte komma utan kunskap om förhållandena. Att kvinnan ej gått sin vilda väg på det sätt Ellen Key tänkte sig tror jag beror en hel del på Keys egna idéer. Hon gjorde kvinnan alltför mycket till könsvarelse och gav könskarleken den första platsen i hennes liv. Men Ellen Keys idéer måste sättas in i sitt historiska sammanhang. Hon var helt fascinerad av utvecklingsläran och tanken på rasens höjande. Varningar uttalades runt omkring henne för särskilt de högre klassernas "urartning" på grund av att de ofratt kärleken för ekonomisk vinning. När sedan nationalism och rastänkande

tiska skäl, deras statistik och tabeller, deras slutledningar och utredningar" sätter kvinnan in "sin tro, sitt hopp och sin aning: att det finnes många moment, vilka icke blivit medtagna i kalkylerna och som därför skola komma dessa att visa sig felaktiga". Även om det bjuder mig mycket emot att använda Ellen Keys begrepp, så kan jag inte neka till att det ligger en del i när hon säger: "kvinnan har ej gått sin egen vilda väg, revoltens väg mot allt det onda i samhället, som är följderna av männens ensidiga välde"... "först när kvinnan sätter in sin

var ute stod kvinnorna där med huvudet fullt av idéer om kärlekens prästinneskäp. Ideologisk påverkan tar som vi vet tid, och när verket var fullbordat var det inte längre aktuellt. Men att kvinnor har huvudet fullt av kärleksdrömmar passar även andra än nationalisterna och rasfantaster, bland annat passar det kommersialismen bra, som spelar på kvinnans behov av att vara vackra och åtråvärda.

Om vi går revoltens väg kanske vi förlorar vår socialkaraktär, men förhoppningsvis vinner vi något annat - bättre.

Hjördis Levin